

Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnalle

Kirjallinen asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta (HE 127/2024 vp)

Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet kiittää tilaisuudesta esittää näkemyksensä hallituksen esityksestä ja nykyiseen sääntelyyn ehdotettavista muutoksista.

Hallituksen esityksen tavoitteena on vastata julkisen sektorin alijäämään ja vaikeuksiin saada riittävästi sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöä ikäihmisten palveluissa. Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annettua lakia siten, että toteutuneen henkilöstömitoituksen on iäkkäiden henkilöiden ympärivuorokautisissa asu- ja palveluissa oltava vähintään 0,6 työntekijää asiakasta kohti. Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025. Esitys liittyy vuoden 2025 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Sosnet pitää lakiesityksen tavoitetta epätarkoituksenmukaisena ja siinä ehdotettua mallia toimimattomana. Vaikka lähtökohtaisesti onkin tärkeä huolehtia julkisen talouden kestävydestä ja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisen tulevaisuudesta, ei voida pitää hyväksyttävänä, että näin mittavia säästöjä haetaan erittäin haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten hyvinvoinnin kustannuksilla.

Hallituksen esityksen vaikutukset kohdistuvat iäkkäiden henkilöiden asemaan ja oikeuksiin. Vaikutukset kohdentuvat suoraan niihin henkilöihin, jotka asuvat palveluiden piirissä siksi, että heillä on todettu tarve ympärivuorokautiseen palveluun ja asumiseen. **Ympärivuorokautisen hoivan piirissä olevista asukkaista valtaosalla on vaikeita toimintakyvyn ongelmia ja usein myös pitkälle edennyt muistisairaus. Nämä ikääntyneet ihmiset ovat yhteiskunnassamme erittäin haavoittuvassa asemassa, eikä heillä ole itsellä mahdollisuuksia vaikuttaa palveluidensa riittävyyteen tai laatuun.** Henkilöstön määrästä ja palvelujen laadusta ei voida säästää ympärivuorokautisen palveluasumisen yksiköissä vaarantamatta asiakas- ja potilasturvallisuutta. On huomattava, että hoivaan pääsyn ehtojen kiristämisen myötä ympärivuorokautisen palveluasumisen yksiköihin päästään entistä heikommassa kunnossa. Tämä tarkoittaa käytännössä myös asukkaiden vaativampaa hoitoisuutta, jota tämä lakiesitys ei huomioi, sillä ehdotettavalla henkilöstömitoituksella vaarannetaan ikääntyneiden ihmisten oikeuksia ja hyvää kohtelua. **Kaltoinkohtelu ja laiminlyönti vaarantavat iäkkäiden henkilöiden mahdollisuutta elää arvokasta elämää (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 980/2012, §14).** Näin ollen lakiesitystä ei voida pitää hyväksyttävänä yhteiskunnallisen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmista.

Kaikkiaan lakiesitystä voi pitää hyvin ongelmallisena. Lakiesityksen perusteluissa sitä tukevat lähinnä vain taloudelliset säästöt. Niidenkään toteutuminen ei ole varmaa sen vuoksi, että palveluiden tarve todennäköisesti suuntautuu toisiin, kalliimpiin palveluihin, kuten ensihoitoon ja erikoissairaanhoidon palveluihin.

Lakiesityksessä todetaan, että ikääntymiseen liittyvät menot jatkavat kasvuaan tulevina vuosina ja vuosikymmeninä. On kuitenkin huomattava, että ikääntymiseen kohdistuvat menot koostuvat valtaosin (83 %) vanhuuseläkkeistä. Hoivapalveluihin käytetään minimaalisen pieni osa vanhuusmenoista. Hoivapalveluiden tuotantokustannukset ovat pienemmät kuin terveydenhuollon palveluiden, jonne hoivapalveluiden puutteet herkästi kanavoituvat.

Yliopistot pitävät ongelmallisena, että lakiesityksen perusteluissa on todettu monia esitystä vastaan olevia tärkeitä näkökulmia. Tällaisia ovat esimerkiksi se, että henkilöstömitoituksen laskeminen heikentää veto- ja pitovoimaa alalla (s. 19). Vaarana on, että yhä useampi koulutettu työntekijä siirtyy hoiva- ja hoitoalalta pois työn kuormittavuudesta ja kiireestä johtuen. Riittävä henkilöstö on keskeistä vanhustyössä viihtymisen ja sinne hakeutumisen kannalta. Suomessa on riittävästi sairaanhoitajia ja lähihoitajia, joita olisi mahdollista saada alan tehtäviin, mikäli työolot, mukaan lukien riittävä määrä kollegoita, ovat houkuttelevat.

Lakiesityksessä on todettu, että esitetty vähimmäismitoitus 0,6 ei riitä kaikissa yksiköissä vastaamaan asiakkaiden toimintakyvyn edellyttämään palvelutarpeeseen (s. 21), mikä lisää mm. valvonnan tarvetta ja näin kustannukset vain siirtyvät. Näin ollen **nykyinenkin henkilöstömitoituksen taso 0,65 vaarantaa ajoittain asiakas- ja potilasturvallisuuden toteutumista.**

On huomattava, että hoivaan pääsyn ehtojen kiristämisen myötä ympärivuorokautisen palveluasumisen yksiköihin päästään entistä heikommassa kunnossa ja asukkaat tarvitsevat hyvin paljon hoivaa ja tukea. Yhä useampi ikääntynyt on monisairastava ja muistisairaudet ovat yleistyneet. Tämä tarkoittaa käytännössä myös asukkaiden vaativampaa hoitoisuutta. Näiden tekijöiden valossa henkilöstömitoituksen laskuun ei ole perusteita.

Sosnet pitää ongelmallisena, että henkilöstömitoitusta aiotaan laskea, vaikka lokakuussa 2023 yksiköistä 94 prosenttia täytti lain edellyttämän 0,65 mitoituksen ja 0,7 mitoitus täyttyi 43 prosentissa yksiköistä. Lakiesityksen mukaan osuus on edelleen noussut vuoden takaisesta mittauksesta. Tämä siis osoittaa, että henkilöstömitoitukseen on pystytty vastaamaan ja että palveluihin on onnistuttu rekrytoimaan lähihoitajia, sairaanhoitajia ja hoiva-avustajia. **Tästä herääkin kysymys, onko henkilöstömitoitusta syytä purkaa, kun näyttää, että siihen liittyvät tavoitteet on juuri saatu tavoitettua.**

Lakiesityksessä todetaan, että Orpon hallitusohjelmaan sisältyy kirjaus hoivatyötä helpottavan ja potilasturvallisuutta lisäävän teknologian huomioimisesta henkilöstömitoituksen laskennassa. **On huomattava, että hoiva on ihmisten väliseen vuorovaikutukseen perustuvaa työtä, jota ei voi teknologialla korvata.** Teknologian rooli onkin lähinnä tukevaa, eikä voida ajatella, että vielä pitkään aikaan teknologian käytöllä voisi olla merkittävää alentavaa vaikutusta henkilöstömitoituksen tasoon. Lisäksi on syytä huomata, että vaikka teknologian kehittämiseen sisältyy monia myönteisiä näkökohtia, tulee sen käyttöönottoa valmistella huolella. Teknologisten sovellusten kehittäminen, hankkiminen, asentaminen, käyttöönotto, ylläpitäminen ja huoltaminen aiheuttavat kustannuksia, ja saattavat viedä aikaa myös hoivalta.

Hyvinvointialueiden ja palveluntuottajien omavalvonnalla on keskeinen rooli seurata henkilöstömitoituksen riittävyttä. **Asiakkaiden tarpeiden sitä edellyttäessä on aina oltava valmius korottaa vähimmäismitoitusta.**

Kaiken kaikkiaan Sosnet pitää hallituksen esitystä erittäin ongelmallisena, eikä kannata sen säätämistä esitetyssä muodossaan. Sosiaali- ja terveydenhuollon kustannusten hillitsemiseksi tarvitaan monenlaisia kehittämistoimia palvelurakenteen ja palveluiden sisällön kehittämiseksi. **Asumispalveluiden henkilöstömitoituksen säätämisen rinnalla on tärkeää kehittää muita palveluita ja parantaa mm. kotihoidon saatavuutta.**

Eduskunnassa parhaillaan käsiteltävänä olevassa esityksessä henkilöstömitoitusta esitetään lyhyellä aikavälillä jälleen muutettavaksi. **Toistuvat lainsäädännön ja henkilöstömitoituksen muutokset vaikeuttavat hyvinvointialueiden ja palveluntuottajien toiminnan suunnitelmallista kehittämistä, henkilöstön rekrytointia sekä lisäävät monin eri tavoin eri osapuolten työtä. Muutokset työllistävät myös valvontaviranomaisia tarpeettomasti.**

Valtakunnallisen sosiaalityön yliopistoverkoston Sosnetin puolesta

Puheenjohtaja

Aini Pehkonen
Professori, Itä-Suomen yliopisto

Koulutuspäällikkö

Sanna Lähteinen
Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto, Sosnet